

*De onwerkelykheid
van het waarneembare
en
de onwaarneembaarheid
van het werkelijke*

(Nationale Conventie-voordracht 1962)

door

Ir A. J. H. VAN LEEUWEN

NEDERLANDSE AFDELING
THEOSOFISCHE VERENIGING
AMSTELDIJK 76 - AMSTERDAM - TEL. 798628

1962
THEOSOFISCHE VERENIGING NED. AFD.
AMSTERDAM

DE ONWERKELIJKHEID VAN HET WAARNEEMBARE
EN
DE ONWAARNEEMBAARHEID VAN HET WERKELIJKE

The poem hangs on the berry-bush,
Till comes the poet's eye;
And the whole street is a masquerade
When Shakespeare passes by.

Ongetwijfeld kent U de beroemde parabel van de Groot-Inquisiteur, welke voorkomt in Dostojevsky's roman *De gebroeders Karamazov* (boek V, 2de deel, hfdst. V). Ik mag haar wel in 't kort vertellen, teneinde uw geheugen op te frissen.

Het verhaal speelt te Sevilla, in de 16de eeuw, de morgen na een autoda-fé, waarop Zijne Eminentie, de Kardinaal-Groot-Inquisiteur van de Heilige Moederkerk, ten aanschouwe van de koning met zijn hovelingen, talrijke Grandes, charmante hofdames en een onafzienbare menzenmenigte, een honderdtal kettens heeft doen verbranden, *ad majoram Deï gloriam*. De volgende morgen keert Christus op aarde terug en — hoogst verwonderlijk — iedereen herkent Hem en er is een geweldige beroering. In een statiekaros nadert de Groot-Inquisiteur, een imposante en edele grijsaard, gehuld in een prachtig purperen gewaad met een, met onschatbare juwelen gesierd, gouden pectoraal kruis op de borst. Hij overziet de situatie, begrijpt alles en — met een enkel, sober gebaar van zijn met de prelaatsring getooide hand — beveelt hij zijn gevolg Christus te arresteren en in de gevangenis te werpen. Te middernacht opent zich de gevangenisdeur en de Groot-Inquisiteur staat voor zijn Heer en God. Hij zet zich en

verklaart omstandig aan zijn zwijgende Gevangene de reden, die hem noopte te handelen zoals hij deed. Hij verwijt Christus dat deze, tijdens diens meditatie en voorbereiding in de woestijn, niet is bezweken voor de drie luciferische verleidingen, welke Satan Hem voorhield: het veranderen van stenen in brood, zich van de tinnen van de toren af te werpen zonder letsel op te doen en de wereldlijke macht te aanvaarden over alle aardse koninkrijken. De Groot-Inquisiteur verklaart dat door deze weigering Christus alle middelen om de mensheid gelukkig te maken, heeft afgewezen en dat hierin de oorzaak ligt van de diepe misère, waarin sindsdien de mensheid is gedompeld. Door het wonder van stenen in brood te veranderen, zou Hij alle hongerigen hebben kunnen voeden; door Zijn oppermacht te tonen over de Hemelse Heirscharen, had Christus een absoluut geestelijk overwicht verworven over alle ketterse geloven en schijn-godsdiensten en door het aanvaarden van de wereldheerschappij zou Hij alle heidense volken hebben onderworpen en de Universele vrede op aarde hebben gegrondvest onder de Kroon van Zijn eigen, enige en zaligmakende Moeder-Kerk. Op deze wijze zou Hij op volmaakte en beslissende wijze de drie fundamentele behoeften van de lijdende mensheid hebben kunnen bevredigen: de behoefte aan voedsel, de behoefte aan een onbetwist autoritair gezag en de behoefte aan veiligheid, rust en vrede.

Om deze reden, zo vervolgt de Groot-Inquisiteur, heeft de Kerk van Rome zich genoodzaakt gezien — op het voorbeeld en in navolging van haar Patroon en Apostel Petrus — Christus drievoudig te verloochenen en heeft zij de drie geschenken van Satan aanvaard. Daarom is de Kerk nu in staat aan haar getrouwen stenen voor brood te geven; heeft zij het wonder georganiseerd en onder contrôle gebracht in een mystieke eredienst en oefent zij een bijkans onbeperkte wereldlijke macht uit, dank zij het privilege dat koning Pepijn de Korte haar in 754 schonk. In deze wereld, die zo goed op weg is naar vrede en eenheid, is voor Christus géén plaats meer en daarom zal Hij — zo besluit de Groot-Inquisiteur zijn toespraak — morgen als een gewone alledaagse ketter terecht staan en volgens de ge-

wone profane wet, wegens ordeverstoring en ongehoorzaamheid jegens het enige ware en levende geloof, ten tweede male het leven verliezen, nu op de brandstapel.

Natuurlijk doorziet U de diepe betekenis van deze parabel ten volle. De twee werelden, die respectievelijk door Christus en door de Groot-Inquisiteur worden vertegenwoordigd, staan diametraal tegenover elkaar.

Laat ons eens nagaan hoe de wereld van de Groot-Inquisiteur er uitziet. Het woord „inquisitie” betekent niet anders dan „onderzoek”. Laat ons dit in gedachten houden. De mens is inderdaad een onvermoeibaar „onderzoeker”. Hij beschikt over een vermogen, waardoor hij uitsteekt boven alle andere schepselen ter wereld, nl. het kritisch denken, waarmede hij zijn waarnemingen onderzoekt, daaruit conclusies trekt en aan de hand daarvan daadwerkelijk ingrijpt in het verloop der natuurprocessen. Dat kan alléén de mens en geen enkel ander wezen. Zelfs niet de Engelen, want Zij zijn — hoe hoog verheven ook — Natuur-gebonden, Zij zijn de Natuur zelve, hoe zouden Zij kunnen ingaan tegen de processen, welke Zij bezielen? Maar reeds het allerjongste kind is een rasechte inquisiteur. Ja, het is een Groot-Inquisiteur! Geeft het een of ander voorwerp in de kleine handjes en ziet hoe hij met intense belangstelling kijkt, verschrikkelijk scheel kijkt om maar goed dat vreemde ding in het oog te houden, ziet hem knijpen, slaan, likken, bijten en smijten in de poging de aard van het vreemde object te doorgronden. Ook in het oudere kind is die inquisitieve geest de drang, welke hem drijft zijn speelgoed uit elkaar te halen. Speelgoed, dat niet uit elkaar kan, boeit hem nauwelijks en hij zal niet rusten voor en aleeer hij het kapot heeft gekregen. Onwetende ouders zeggen dan dat hij „stout” is, maar weten niet dat het juist het diepst menselijke is, dat zich op deze wijze uitdrukt.

De mens evolueert dank zij zijn kritisch verstand en zijn voorstellingskracht, waarmede hij zijn wetenschap en techniek opbouwt, die het fundament zijn van onze moderne samenleving. Deze techniek, hetzij in materiële zin (technologisch), of kunstzinnig, economisch, politiek of sociaal, is uiteraard niet op natuurlijke of spontane wijze

ontwikkeld, maar is moeizaam opgebouwd door intellect en kennis en KENNIS is de sleutel tot het geheim van ons menszijn. Om te kennen moeten wij onderzoeken, inquisiteurs zijn en daarmee staan wij in het middelpunt van het probleem van het mens-wezen.

Hoe onderzoekt de mens?

Het mystieke Bijbelverhaal onthult ons dat de Schepper de mens in de Hof van Eden plaatste en hem twee opdrachten gaf, nl.: de Hof te bouwen en te bewaren (Hebr.: „l'habed-ha w'l'shamer-ha") (Gen. II-15) en vervolgens om aan alle levende schepselen een „naam” te geven (Hebr.: „l'raôth mah-îkerâ-l 'ô") (Gen. II-19). Wat bedoelde de Schepper met „bouwen en bewaren”? Kan de Natuur dat niet zelf? Heeft de ongerepte natuur niet overvloedig bewezen hoe uitbundig en prachtig zij groeien en bloeien kan, zonder dat de hand des mensen ingrijpt? Wie „bouwde en bewaarde” al het levende, vóórdát de nietige mens — miljarden jaren nádat het eerste leven op aarde was verschenen — zich liet gelden? Maar wanneer met de Hof, zoals de Oude Wijsheid ons leert, het menselijk organisme, zichtbaar en onzichtbaar, wordt bedoeld, wordt alles volkomen duidelijk. De primitieve mens, en ook wij nog vaak, denkt dat 't lichaam hemzelf is. Zeggen wij niet: „Ik ben ziek”, terwijl wij degelijk weten, dat het juist is om te zeggen: „Mijn lichaam is ziek”? *Identificatie* met het objectief waargenomene is het eerste wat ons denken doet.

Maar daaraan maakt Jehovah snel een einde, wanneer Hij zegt: (Gen. II-18) „Het is niet goed dat de mens alleen zij; Ik zal hem een hulpe maken die als tegenover hem zij”. En dán brengt Jehovah alle levende ziel voor Adam en draagt hem op „al het gedierte des velds en al het gevogelte des hemels” een „naam” te geven. (Welk mysterie schuilt er achter, dat God niet de „vissen” een „naam” deed geven? Die waren toch, evenals de vogels, op de vijfde dag geschapen? Het is natuurlijk dwaasheid om te veronderstellen dat hetzij God, hetzij Mozes de schrijver, ze vergeten heeft). Wat betekent „een naam geven”? Wanneer geeft de mens aan iets een „naam”? Is dat niet, wanneer hij het als object-buiten-zich heeft onderscheiden, de „onwetende” identi-

catie plaats heeft gemaakt voor „*onderscheidingsvermogen*”? Dit is de tweede fase van het denken. Maar een derde taak wacht de mens en daarom dompelt Jehovah Adam in een diepe slaap en ontnemt hem een rib, een deel van het geraamte, zijn inwendige steun of fundament en uit dat stuk bot (een van de allerdiepzinnigste mysteriën van het menselijk organisme) bouwde God de eerste vrouw en bracht haar tot Adam.

Waarmede moet deze vrouw, Aishah (Eva), Adam helpen? Het Heilige Boek laat ons daaromtrent niet in onzekerheid. Het vertelt hoe Eva de aanleiding wordt dat de mens eet van de verboden vrucht van de Boom der kennis des goeds en des kwaads. Vanaf dát moment „sterft” de mens als goddelijk bewust wezen en is hij waarlijk „mens” geworden, nl. een „oordelend schepsel”. Vrijwillig heeft hij afstand gedaan van het goddelijk vermogen van „direct te weten” of intuïtie, teneinde het menselijk vermogen van „redelijk oordelen” te verkrijgen. Door deze „schijnbare” val in de stof en de vorm krijgt de mens de mogelijkheid en de kans om zijn innerlijke krachten te ontplooien en zich te ontwikkelen tot de glorieuze staat van zijn Schepper, die hem immers heeft gemaakt tot een Beeld en Gelijkenis van Zichzelve. In de mens ontstaat de kracht tot bewuste keuze en daardoor van verantwoordelijkheid. Hij kan en mag ten goede of ten kwade kiezen. Deze vrijheid van keuze is een waarlijk goddelijk geschenk, het is „*oordeelskracht*”, de derde fase van ons denken. Hoe prachtig komt dit uit in de woorden die God spreekt, mits men ze maar op de juiste wijze zou willen verstaan. In onze Nederlandse vertaling (welke overigens niet afwijkt van die in andere talen) heeft men er het volgende van gemaakt: „*Ziet, de mens is als Onzer één geworden, kennende het Goed en het Kwaad.....*”. Indien wij het zó lezen, blijkt de kennis van Goed en Kwaad dus een goddelijk vermogen te wezen en zou de mens dus een stap hebben gedaan in de richting van zijn ware bestemming, nl. te groeien tot een „gelijkenis” Gods. Het doet dan ook wat vreemd aan dat hierop een bestraffing staat.

Maar hoe leest de Oude Wijsheid deze woorden?

De nu volgende, esoterische vertaling, welke óók in de He-

breeuwse oertekst ligt, zou evenwel theologisch-dogmatisch tot grote moeilijkheden leiden en is daarom afgewezen, zoals de Groot-Inquisiteur van Dostojevsky het Christus-mysterie moest afwijzen, omdat dit in zijn wereld niet paste. Die esoterische vertaling luidt: „Ziet, de mens als Onzer één, is geworden kennende het Goed en het Kwaad.....”

Het verschil in woordschikking is bijna onbetekenend en zelfs moeilijk dadelijk te horen. Het betreft alleen de verplaatsing van een leesteken (dat men in de Hebreeuwse tekst niet aantreft) en de plaats van het woordje „is”, dat in de Hebreeuwse tekst voorkomt als een vervoeging van „worden” en waarvan de plaats in de zin dus niet vaststaat („...hen ha-Adam haiah áhi-ahad mi-mennou la-dahath tób wa-rawh...”).

Maar hoe eindeloos groot is het verschil in betekenis!

Door het onderscheidend oordeel, waardoor de mens verschil maakt tussen goed en kwaad, heeft hij zich nu *buiten het Godsbewustzijn* geplaatst. In God bestaan geen tegenstellingen. Er is geen Satan tegenover God. Daarom is er in Hem geen goed tegenover kwaad. Zonde is een door het mensensbrein bedacht begrip. In de Natuur is geen zonde. In het Al-Leven zijn woorden als deugd en zonde volkomen betekenisloos. In het Cosmisch bewustzijn is alles „zijnheid”; door kennen en oordelen maakt men „onderscheidingen”.

Maar om te kennen moet men het ken-object eerst exterioriseren, zoals God de schepselen tegenover Adam stelde, opdat hij ze kennen zou en ze zou benoemen. Hoe gecompliceerd ook, principieel is het proces toch eenvoudig te begrijpen. De moderne fysiologische wetenschap, die nog niets weet van de ijlere krachten van de Natuur, van Prana en Kundalini, tast nog in volslagen duister naar de wijze, waarop de uitwendige prikkels via onze zintuigen, zenuwbanen, hersencellen en allerlei andere nog onbekende schakels, het bewustzijn bereiken. Wel beseft men dat er geen licht, warmte, geluid of drukking langs de zenuwbaan wordt voortgeplant. Maar wat dan wèl? Nadat de prikkel het zintuig heeft aangedaan, wordt zij in haar oorspronkelijke vorm onwaarneembaar en men vermoedt dat zij de oorzaak wordt van een ingewikkeld complex elektrische, magnetische en andere nog ~~on~~volkomen onbekende verschijnselen, die de

rol van overbrengers spelen. Een goede vergelijking kunnen wij maken met het proces dat zich bij de televisie afspeelt. In de studio wordt aanvankelijk door licht en lenzen een beeld geprojecteerd. Dat beeld wordt door middel van lichtgevoelige cellen omgezet in elektrische impulsen. Deze laatste worden dan op electro-magnetische golven overgebracht, gesuperponeerd en gemoduleerd en uitgestraald. Er is dan natuurlijk geen sprake meer van enig „optisch” beeld. In de ruimte om een in bedrijf zijnde televisiezender valt er - voor onze lichamelijke ogen - niets te zien. Nochtans dragen de uitgestraalde radiogolven „iets” met zich, waardoor zij worden beïnvloed en in een afgestemd ontvangapparaat worden deze invloeden omgezet in een visueel, d.i. optisch waarneembaar beeld op het televisiescherm. Maar wát er zich tussen zender en ontvanger heeft afgespeeld, is voor het menselijk brein niet voorstelbaar. Er zijn theorieën en mathematische formules om het te „verklaren”, maar een „voorstelling” kunnen wij er ons niet van maken.

Waarnemen is voor ons beperkte verstand alleen mogelijk als vergelijking tussen twee opeenvolgende ón-gelijke toestanden van éénzelfde „iets”. Een werking, die aan zichzelf gelijk blijft, is onwaarneembaar. Bijv. het draaien van de aarde om haar as en om de zon. Omdat de gevolgen van die op zichzelf onwaarneembare bewegingen zich openbaren in tal van verschijnselen, die wij secundair noemen, zoals eb en vloed, dag en nacht, de jaargetijden, en vele andere, heeft de mens de aarde-beweging op indirecte wijze leren kennen en als een werkelijkheid aanvaard.

Dit soort directe en indirecte waarneming strekt zich uit over het gehele geopenbaarde heelal en is de oorzaak dat het „ge-open-baarde” aan ons geopenbaard is en geeft de menselijke inquisiteur de indruk dat dit nu de échte en enige werkelijkheid is, waarop hij zijn wereldbeschouwing veilig kan opbouwen. Het plaatst de fysieke openbaring in het brandpunt van alle kennen, waardoor zich het materialistisch monisme ontwikkelde en later het existentieel wereldbeeld, dat de diepe bewondering wekt van allen die het kennen. Deze wetenschap, dit „weten” en „beoordelen” van het waarneembare is de wortel en het fundament van de technologie, de transformatie van de Natuur in de Cul-

tuur, de glans en de roem van het menselijk denkvermogen, dat hij verkreeg door te eten van de verboden vrucht van de Boom van het onderscheidend oordeel in de Hof van Eden. Wij mogen er ons dus niet over verwonderen dat de allermeesten onzer in deze waarneembaarheid van het openbaarde Heelal het summum van realiteit zien.

Maar de wetenschappelijke inquisiteur blijft nooit voor een grens staan. In tegenstelling tot de religieuze inquisiteur kent zijn wetenschappelijke confrater géén dogmata. Hij zegt nooit: „Dit is de uiteindelijke waarheid en dat is onmogelijk”. Altijd speurt hij verder en dieper. Wat ontdekt deze wetenschappelijke inquisiteur?

Wij weten het allen. *Hij ontdekt de onwerkelijkheid van het waarneembare.* Het waarneembare blijkt niet een „ding” te zijn dat wij kunnen zien, ’t is een *ver„schijn”sel*, waarbij de nadruk valt op de schijn. De materie is (misschien?) een bundel diverse energieën, maar is géén substantie. Néén, eigenlijk is het zelfs geen energiebundel, maar een leegte, een vacuum, de ontkenning van bestaan. Het échte bestaan is misschien wel gelegen in een Universeel Spanningsveld, waar géén materie is. Het verschijnsel dat wij de „massa” van een voorwerp noemen, de meest karakteristieke eigenschap van de stof, is misschien maar het (secundaire) gevolg en het resultaat op onze zintuigen van een „deuk” of leegte” in het continuë, homogene en universele krachtenveld van gravitatie, wat dat laatste dan ook zijn mag. Wanneer de homogeniteit van dit veld door de een of andere oorzaak ergens wordt verstoord, trachten de elastische krachtlijnen het evenwicht te herstellen en dit veroorzaakt het verschijnsel van „massa”. Op soortgelijke wijze zouden alle andere verschijnselen ontstaan, als gevolg van evenwichtsverstoring en evenwichtsherstel. Het is een opvatting welke nagenoeg identiek is met een lering van het Occultisme.

Daarmede heeft de wetenschap wel een nieuwe fase van onderzoek ingeluid, maar *essentieel is er niets veranderd.* Het krachtlijnen-veld is nu tot ken-object geworden, zoals in de psychologie de ziel tot een via secundaire verschijnselen waarneembare entiteit is geworden, welke gekend, geobserveerd, geregistreerd en beïnvloed kan worden. Principieel betekent het alleen maar een verschuiving, maar

er is niets dat geheel nieuw is. Tòch daagt het in de wetenschappelijke wereld dat men niet op de goede weg is. Men begint te beseffen dat het wetenschappelijk denken zèlf wel eens de grootste belemmering zou kunnen zijn, die aan het doorgronden van de waarheid in de weg staat. Kort geleden vertelde prof. Gilbert Ryle van de Oxford University voor de BBC de volgende amusante anecdote:

De boeren in een bepaalde streek voelden zich zeer verontrust toen de eerste spoortrein door hun landerijen reed. De dorpspastoor legde hun toen zo goed mogelijk uit hoe zo’n machine werkte, waarop een der boertjes zei: — „Ja, pastoor, nu hebben we het goed begrepen en heeft U ons gerust gesteld. Er zit dus een paard in dat ding, is ’t niet?”

Ze waren zó gewend aan hun karrepaarden dat het hun onmogelijk leek dat er iets ter wereld zonder paard zou kunnen rijden. Daarop kregen deze boeren de gelegenheid de lokomotief zelf te inspecteren. Zij keken in alle hoeken en gaten, bekeken de machine van binnen en van buiten, van onder tot boven. Toen zeiden zij:

— „Wij snappen er niets van hoé het werkt. Natuurlijk houden ze ons voor de gek. Wij kunnen nergens een paard ontdekken, maar toch zijn wij er volkomen zeker van dat er een in zit. Het zal dus wel een spookpaard zijn, zo iets als de kabouters, die je ook nooit te zien krijgt”.

De hooggeleerde prof. trekt daaruit de volgende conclusie: „Arme, eenvoudige boertjes! Maar.... dit is nu precies wat de wetenschap de laatste drie eeuwen gedaan heeft. Want de opvattingen, die de wetenschap koestert betreffende materie en energie zijn het resultaat van een bezetenheid, een verblinding, niet door het landelijke idee van karrepaarden, maar door het quasi-wetenschappelijk begrip van mechanische causaliteit”.

De Nobel-prijswinnaar, Sir Charles Sherrington, een van de grootste geleerden op het gebied der fysiologie die de wereld gekend heeft, zei een paar jaar geleden iets dergelijks en beschreef hoe het wonder van bewuste waarneming voor immer ondoorgrondelijk zal blijven, zolang de weten-

schap zich blijft beroepen op controleerbare en verifieerbare feiten. Hij sprak als zijn overtuiging uit dat alle wetenschappelijke studie, hoe diepgaand ook, nooit zou kunnen onthullen wat de realiteit achter de verschijnselen was, omdat die realiteit niet was gebonden aan het uiterlijk verschijnsel, doch *verborgen is in het menselijk bewustzijn*. Wij zouden tal van dergelijke aanhalingen kunnen geven. Prof. Eiseley van Kingston University zegt hetzelfde in zijn prachtige boeken „The Immense Adventure” en „The Firmament of Time”, terwijl de nu wereldberoemde priesterbioloog-archeoloog, Pierre Teilhard de Chardin, zich in dit opzicht al evenmin onbetuigd liet. Maar daarom ontlopen deze eminente geleerden en denkers dan ook niet hun wetenschappelijke straf. De klein formaat collegae, of het nu geleerden of theologen zijn, rusten niet alvorens zij er de wereld van hebben weten te overtuigen hoe onwetenschappelijk deze grote denkers waren. Want in de regel wachten ze nu met hun kritiek tot de denkers zelf dood zijn, opdat zij zich niet meer zullen kunnen verweren. Vroeger werden ze in een auto-da-fé verbrand of gekruisigd. Voor ons is het evenwel duidelijk dat de wetenschap moet erkennen dat zij over de werkelijkheid der dingen niets te weten kan komen, omdat zij alleen *verschijnselen* wil onderzoeken en een verschijnsel nooit de werkelijkheid te zien geeft. Hoeveel zonlicht wij ook zouden verzamelen en hoeveel wij over het licht ook te weten zouden komen, het zal ons alles niet helpen weten wat de ZON zèlf is.

Het Universum van causale waarneembaarheid is als een sluier, welke onze aardse ogen beschermt tegen de verblindende schittering van Gods Werkelijkheid. Het is met heel andere zintuigen dan deze aardse organen dat wij moeten leren schouwen, alvorens de realiteit ons kan worden onthuld. Wanneer de zoekende mens dit beseft (en gelukkig groeit het aantal dergenen, die dit inzien), slaat zijn inquisitieve geest een andere richting in. Een geheel nieuwe wereld gaat dan voor hem open, omdat de oude wereld voor zijn ogen vernietigd is. Om U van deze omzwenkingen een indruk te geven, vertel ik U een legende, voorkomende in de Perzische verzameling „Masnawi” van de mysticus-geleerde, Djalal Ud'din Rumi:

Een neef van de Profeet, wiens naam geheiligd zij, Mansoer, de zoon van Fariq, was een grote wijze die vele leerlingen en toegewijde discipelen om zich heen verzameld had. Op een dag viel Mansoer bin Fariq in een diepe overpeinzing. Toen hij daaruit ontwaakte, verbaasde hij zijn toehoorders met de mededeling dat Allah zich verwaardigd had hem voor Zijn troon in de hemel te roepen. Daar gekomen had de Heer God Zijn hand naar hem uitgestoken en gevraagd:

— „Mansoer bin Fariq, wat brengt gij Mij als de vrucht van uw aardse leven en als prijs voor uw toelating tot het Paradijs?”

Mansoer had geantwoord:

— „Verheven en Almachtig, Goedertieren God. Ziet, ik breng U de vrucht van wel honderd bedevaarten naar Mekka en wel duizend kniebuigingen voor de heilige Kaäba”.

Daarop antwoorde God:

— „Was Ik het niet die u Mekka en de Kaäba schonk? Wat zijn deze voor Mij?? Fatamorgana's, vergankelijke schimmen, maar geen bronnen van Levend Water. Dit is géén prijs voor uw toelating. Mansoer bin Fariq, wat brengt gij Mij als de vrucht van uw aardse leven en als prijs voor uw toelating tot het Paradijs?”

Mansoer zei toen:

— „Mijn Heer en Mijn God. Ik breng U de vrucht van een 50-jaar lange ingespannen studie van de Heilige Quraan en van het vele honderde malen herhalen van de gewijde Sûra's”.

Maar wederom had God gesproken:

— „Was Ik het niet die u de Quraan schonk door Mijn trouwe dienaar, Mohammed? Wat is voor Mij deze Quraan, wat zijn voor Mij deze Sûra's? Klanken, woorden, waarvan de betekenissen in de tijd verwaaien als de zandheuveld in de woestijn, als de stem van hen die ze uitspreekt. Voor Mij zijn zij zonder enige waarde. Mansoer bin Fariq, wat brengt gij Mij als de vrucht van uw aardse leven en als prijs voor uw toelating tot het Paradijs?”

Mansoer had hierop gestameld:

— „Heer en rechtvaardig Rechter. Ik breng U de vrucht van al mijn goede daden. Ik heb anderen Uw Wetten onderwezen, ik heb zieken verpleegd en ouden van dagen ondersteund, hongerigen gevoed, de naakten gekleed en altijd heb ik aalmoezen gegeven. Nooit vroeg ik om beloning of dank”.

Maar weer sprak God:

— „Wat is dat alles voor Mij? Gaf Ik u niet de kennis, de wijsheid, de liefde en de kracht waardoor gij dit aan Mijn kinderen hebt kunnen doorgeven? Wat gij hun gaaft, was altijd reeds het Mijne. Ik heb dat alles niet nodig. In Mijn Paradijs zijn geen zieken, geen ouden van dagen, geen hongerigen of naakten, niemand behoeft daar om aalmoezen te vragen. Uw goede werken zijn daar waardeloos. Mansoer bin Fariq, hebt gij dan geen andere prijs voor uw toelating tot het Paradijs? Zal de Poort tot Eeuwige Gelukzaligheid voor u gesloten moeten blijven?”

Teneinde raad en geheel verslagen had toen Mansoer gezegd:

— „O Heer, niets heb ik meer! Ik sta voor U met lege handen, naakt, arm en onwetend. Niets kan ik het mijne noemen. Niets kan ik U brengen. Wees mijner genadig. Alleen mijzelf kan ik U aanbieden, in ledigheid en stilte, in ootmoed en overgave.....”

Toen sprak God:

— „Mansoer bin Fariq, dat is inderdaad de prijs waarop Ik wachtte. Voor die prijs zullen de Poorten van het Paradijs van Gelukzaligheid zich wijd openen. Wie alles verloren heeft om Mijnentwil, die zal Ik schenken *Waarheid, Schoonheid en Liefde* in overvloed”.

Ik behoeft u niet te zeggen dat deze drie gaven voor de zoekers naar de Werkelijkheid de meest waardevolle zijn. Zodra wij echter vragen naar hun waarneembaarheid of erikbaarheid, raken wij in moeilijkheden. Het merkwaardige is dat zij, die geproefd hebben van deze grote Realiteiten het nauwelijks beseffen. Wanneer wij hen onderwerpen zullen zij ontwijkend antwoorden en misschien alleen maar vertellen dat zij momenten hebben beleefd van een onbeschrijfelijk extatisch geluk. Het neemt echter niet

weg dat het de onbevooroordeelde mens duidelijk genoeg wordt, wanneer iemand deze Innerlijke Realiteit heeft aanschouwd. Men voelt deze mensen als centra van een stralende kracht, die ons geestelijk verheft, als een koele bries die de wolken van onzekerheid verjaagt, een helder licht dat onze problemen opklaart, als een verfrissende stroom van levend water die ons schoonwast van duistere gevoelens en begeerten. In de nabijheid van een innerlijk verlicht mens voelt men zich alsof iets van de verborgen realiteit voor onszelf is onthuld, terwijl die verheffende invloed voor de verlichte persoon zelf vaak onbekend blijft. Hoe kan de Zon haar eigen licht waarnemen? Hoe kan een roos haar eigen geur genieten. In de Chandogya Upanishad vraagt de Rshi Yajnavalkya aan zijn echtgenote en leerlinge Maitreyi, hoe zij zich voorstelt dat 't onkenbare Brahman, dat het kennen-zelf is, ooit gekend kan worden. Hoe kan het oog waardoor alles ons zichtbaar wordt, zichzelf zien? Alleen als reflectie in een spiegel, als een verschijning, maar nooit door directe waarneming. „Nu kennen wij nog ten dele, als in een duistere spiegel, maar dan zullen wij kennen zoals wij nu gekend worden, van aangezicht tot aangezicht”.

De enige weg tot het kennen van de waarachtige werkelijkheid is nooit door waarneming, noch door observatie, hetzij direct of indirect, maar door Versmelting, *Unificatie*, door één-wording met de essentie en het leven en niet met de vorm, wat slechts tot *Identificatie* kan leiden.

De grote theoloog-mysticus Thomas van Aquino formuleerde het als volgt: „*Wij kennen slechts in zoverre wij waarlijk liefhebben*”. En de mystica Simone Weil schreef: „*Het is niet zo dat wij God zullen liefhebben wanneer wij Hem kennen; maar wij zullen Hem kennen wanneer wij Hem liefhebben*”.

Misschien kunnen wij het nog wat eenvoudiger uitdrukken. Indien het waar is wat wij geloven, nl. dat God Liefde is, dan mogen wij zeggen dat *naarmate wij Hem zijn, wij Hem kennen*.

In de schimmenwereld van de onwerkelijke verschijnselen en verschijningen kan de mens van oordeel zijn dat hij eerst iets moet *kennen* alvorens hij *ervan kan houden*. De volksmond zegt immers „Wat de boer niet kent, dat lust

hij niet". Maar in de werelden van realiteit is alles anders-om.

Daar is het wáre beeld, terwijl hier het gereflecteerde, het „verkeerde" is. Daar komt kennis als onafscheidelijk gevolg van de veréénzelviging door liefde. Een kunstenaar ontdekt niet het schone in hetgeen hij zintuigelijk waarneemt. Néén, hij draagt het vuur van Schoonheid in zichzelf en de glans van zijn innerlijke zieleschoonheid weerkaatst in de spiegel, die de Natuur voor hem ophoudt. Omdat hij dat vuur in zich heeft, is hij kunstenaar; niet omdat hij de technische kunstvaardigheid bezit, waarmede hij het voorwerp, het tafereel of de menselijke figuur, die zijn ontroering heeft gewekt, zo goed kan uitbeelden. Een foto-toestel kan dat beter dan hij. Dat beseft iedere artist. Hij weet ook dat die schoonheidsvlam niet altijd even helder brandt en dat er tijden zijn dat hij de schoonheid niet ziet, zoals in momenten van hoogste ontroering. Dat beseffen wij allen en wij zeggen soms dat wij niet „gedisponeerd" zijn om een gang naar een concert, een opera of naar een museum te kunnen waarderen. Is dat geen doorslaand bewijs dat de schoonheidsontroering binnenin ons ligt? Wie het niet in zich heeft, vindt het daarbuiten niet. Iedere wáre kunstenaar weet dat en is er zich van bewust dat zijn zoeken naar schoonheid tenslotte niet anders is dan het zoeken naar zijn eigen diepste innerlijk wezen.

Precies hetzelfde ervaart de zoeker naar wijsheid, de wáre filosoof. Hij beseft al spoedig dat hij het nooit buiten zichzelf zal vinden; dat alle boeken hem bitter weinig wáre wijsheid kunnen geven, wanneer hij de wijsheid, die in hem woont, niet tot ontplooiing brengt. Waarschijnlijk is er om die reden dan ook geen dogmatisch wijsgerig stelsel, zoals er wel dogmatische godsdienst-stelsels bestaan.

En wel het allerduidelijkste komt het uit bij de mens die de ervaring van wáre liefde zoekt. Wie kan er liefde vinden in deze wereld van vergankelijkheid, wanneer hij de vlam van liefde niet in zijn eigen hart voelt branden? Het is niet het intellect, het koele, objectief-analyserende en inquisitieve verstand dat Schoonheid, Wijsheid en Liefde vinden kan. Gelukkig zijn in ieder mens de vonken van deze drie grote en eeuwige waarheden altijd, zij het sluimerend, aanwezig en door ons zoeken, streven en falen

worden deze vonkjes aangeblazen en onze ogen voor hun bestaan geopend. Rabindranath Tagore schreef eens:

„De uiteindelijke waarheid in de mens zetelt niet in zijn intellect of in zijn materiële welvaart; zij zetelt in het gevoel van medeleven in zijn hart, in de klaarheid van zijn inzicht en rede, in zijn zichzelf-vergetende arbeid voor zijn medemens, in zijn vermogen om allen te omvatten in zijn liefde - ver en wijd over alle slagbomen heen van kaste, kleur, ras of godsdienst. Zij ligt in het besef dat deze wereld geen stapelplaats is van mechanische energieën, maar een hemels oord voor de menselijke ziel en haar eeuwige muziek van schoonheid en haar innerlijk licht van de goddelijke tegenwoordigheid.

En eigenlijk behoeven wij het niet te herhalen: wanneer het leven enige zin heeft en niet alleen maar een krankzinnige nachtmerrie is, dan ligt die zin in het ontdekken en ervaren van de Waarheid. In zijn diepste inwezen is dat toch de machtige drijfveer van alle wetenschappelijk onderzoek. Dat de collectieve mensheid deze wetenschappelijke kennis heeft misbruikt en geëxploiteerd te eigen bate en daardoor het monsterachtig misbaksel van industriële technologie en politiek-economische co-existentie heeft geschapen, dat steeds meer de grote belemmering blijkt te zijn voor het ontdekken van Waarheid, is te wijten aan de demonische drang van begeerte en zelfzucht, het verlangen naar persoonlijke zekerheid en veiligheid, die hier op aarde tòch nooit zijn te verwezenlijken. Men spreekt vaak van de zegeningen der techniek en ongetwijfeld - het zou dwaasheid zijn dit te willen ontkennen - is veel fysiek leed, misère en armoede gelenigd, dank zij de mogelijkheden welke de wetenschap en de techniek geschonken hebben; ook hebben zij de banden aangehaald welke ons met onze medemensen in de gehele wereld verbinden, waardoor wij elkaar zijn gaan kennen en (misschien) een beetje hebben leren begrijpen en waarderen. Maar steeds weer blijkt dat de mens van brood alleen niet leven kan en dat de weigering van Christus toen Satan Hem vroeg om stenen in brood te veranderen, wijs en juist was. De mens vraagt niet naar maan- of planeetreizen „à la Jules Verne" en niet naar opzienbarende prestaties. Zoals in dat weinig bekende Noorse

protest tegen de hervatting van de Russische kernproeven stond, zou Sovjet-Rusland een oneindig veel grootser en blijvender toejuicing van de ganse wereld ten deel zijn gevallen, wanneer het de Oost-Berlijnse muur had gesloopt, dan nu het zijn astronauten 50 of 60 keer om de aardbol heeft doen zweven. Indien de mensheid dat eenmaal zou gaan inzien en beseffen, zal in de enkeling (want het Pad omhoog wordt altijd in eenzaamheid begaan en nooit in een gezellig samenzijn van de massa) de onweerstaanbare drang naar het wáre leven ontwaken en hem doen naderen tot de levende bron, die diep in hem verborgen is.

Dan weet de ziel: „Ik ben verdwaald en een zwerver geworden. Ik meende dat deze wereld een herberg en een kroeg was, waar het recht van de sterkste en slimste gold, waar men dobbelde om rijkdom en macht en trachtte zich een goed onderdak te verschaffen, al ging dat vaak ten koste van anderen. Maar nu zie ik dat de wereld Gods Schepping is, het is een Tempel en mijn taak is het Altaar te vinden waar de ene onkenbare Waarheid straalt als het Eeuwige Leven Gods”:

En dan spreekt tot zo'n mens, die de thuisreis aanvaardt, een Stem uit het land waar wij in waarheid thuis horen. En dit is wat die Stem tot hem zal zeggen:

„Hiertoe ben Ik in de wereld gekomen om van de Waarheid getuigenis te geven; *ieder die uit de Waarheid is hoort Mijn Stem*”.

Daarom zullen wij allen eenmaal die Stem horen want hoe is het mogelijk te „zijn”, tenzij uit de Waarheid, de Schoonheid en het Leven? Velen beseffen het nog niet omdat de schijnwereld ons verblindt; wetenschap en politiek vertellen ons dat het allemaal daar buiten ligt en de opvoeding van onze kinderen is bijna geheel en al buitenwaarts gericht. De weg naar binnen moeten wij in eenzaamheid vinden en gaan. Het tragische daarbij is dat zij die God in hun innerlijk heiligdom ontdekken en een straal van de onwaarneembare Realiteit hebben opgevangen, hiermede niet in de wereld kunnen treden zonder verdacht, vervolgd en uitgescholden te worden. Ook de grote Leraar heeft ons gezegd: „Zalig zijt gij als de mensen u honen en vervolgen

en liegende alle kwaad tegen u spreken, *om Mijnentwil*. Verblijdt en verheugt u, want alzo hebben zij vervolgd de profeten, die vóór u waren”.

Vaak wordt ons toegevoegd: „Wat heb je er aan? Je kunt er niets mee beginnen; het heeft geen nut om zich met die fantasieën af te geven. Je kunt je tijd beter besteden aan ontwikkelings-cursussen, talen, techniek, economie, dan krijg je salarisverhoging en verbeter je je positie”.

U voelt het demonische in zulk een redenering, omdat alles beroep doet op de Ikheidszin in de mens. Maar langs die weg van schijn en tijdelijkheid is onze geestelijke toekomst nooit te verwezenlijken; het ons voorgetoverde verschiet wijkt steeds verder terug, het eind is er van weg. De weg binnenwaarts, naar de onwaarneembare Werkelijkheid, is héél anders. Dát is een weg van ontleding, van altijd maar meer *af-leren* inplaats van steeds meer *aán-leren*, wat de wereld ons adviseert te doen. Iedere zoeker ontdekt te eniger tijd de juistheid van het Bijbelwoord dat men, om het Eeuwige Leven te vinden, dit aardse leven verzaken moet. Dat men naakt de naakte Jezus moet volgen. Ontleding is de eis die deze weg naar de Waarheid ons stelt. Wij zijn allen zo verschrikkelijk vervuld van allerlei dingen, die de moeite niet waard zijn, dat er niets van waarachtige eeuwigheidswaarde meer bij kan. Leest eens wat een Hollands mysticus, Jodocus van Lodenstein (geb. te Delft in 1620 en overleden te Utrecht in 1677) daarover geschreven heeft:

„Wilt gij Jezus Christus kennen, dan moet gij uzelf eerst ledig maken. Die in eigen oog rijk zijn, kunnen niets ontvangen. Ontleding is de enige weg naar de heerlijkheid. In het oog der wereld, ja ook in eigen oog zijn die ontledigden veracht en nietswaardig; ledig aan wereldse kennis en kundigheid, ledig aan geloof en heiligheid; ja, ledig aan alles, tot zelfs aan Jezus zijn zij ledig. Maar wie lege handen heeft, kan veel ontvangen. Indien dan uw ziel ledig is, zo zal Jezus u aanzien en in u wonen, want Hij is gekomen om u te vullen met de rijkdom van Zijn genade. Al is uw geloof als een vonkje, Hij zal het aanwakkeren en u - op Zijn tijd - volkomen verzadigen” (*Heerlijkheid van het ware Christelijke Leven*).

Is dat niet hetzelfde wat Christus zei, dat niemand het Koninkrijk der Hemelen kan ingaan „tenzij hij wordt als een kindeke”? In het boek van de wijze Lao Tsz, de Tao Teh Tsing (Boek van Waarheid en Deugd) wijst deze mysticus steeds weer op de deugd van ledigheid als de enige weg om tot verlichting en bevrijding te komen.

Toch is dat nòg niet het laatste. Want wel wordt er een doel gesteld, dat ook alle grote godsdiensten ons wijzen en misschien wel het duidelijkst door het Zèn-Boeddhisme, maar om dat Doel te bereiken, om de Stem van de Stilte te horen, moet de weg worden gegaan en die weg moet de mens zelf en in eenzaamheid betreden. Anderen kunnen hem voorlichten, een *Licht op het Pad* voor hem zijn. Dat willen alle grote Leraren zijn: een Licht op het Pad en een Lamp voor de voeten. De Heiland van het Christendom zei: „Ik ben de Weg, de Waarheid en het Leven; niemand komt tot de Vader dan dóór Mij”. Maar om die weg te gaan gaf Hij ons een Licht en dat Licht was Liefde. Boeddha had een ander Licht gegeven, dat was Mededogen. Srí Krshna gaf een Licht, dat was Wijsheid. Orpheus gaf het Licht van Schoonheid en Mohammed, de profeet van Arabië, gaf het Licht van Overgave, Islaam. Zo is er voor ieder temperament een Gids en een Licht. Niet ieder ziet hetzelfde Licht, want het moet ontstoken worden aan het vonkje in de ziel van de zoeker. De wàre Leraar woont in de binnenkamer van ons hart; zo wij Hem daar niet kunnen vinden, is alle zoeken tevergeefs. Dit is de boodschap die Theosofie ons brengt. Maar wat is dan eigenlijk Theosofie? Dat kan onmogelijk geformuleerd worden; evenmin als Waarheid, Wijsheid of Schoonheid in een formule gevangen kunnen worden. Theosofie is geen Credo, geen Geleofsbelijdenis, geen Leerstelling. Veel meer is het een denkrichting, een bewustzijnshouding, een levenswijze. Die richting is volkomen individueel en is de richting, waarin de mens zoekt naar het Licht, naar de eeuwige, onwaarneembare en nochtans éniige werkelijke Realiteit, die u ook Waarheid, Leven of zelfs God zoudt kunnen noemen.

Theosofen worden vaak voor erg onpraktisch en wereldvreemd gehouden, omdat zij zulke abstracte idealen koesteren, die in deze mensenmaatschappij tòch niet zijn te verwezenlijken. Maar is dat oordeel wel juist? Was Jezus

een onpraktisch idealist, of Boeddha, of Srí Krshna, of Mohammed? Niemand zal dat durven beweren, die Hun invloed ziet in cultuur en samenleving. Tòch zijn ook Zij in Hun dagen uitgescholden voor onpraktische en wereldvreemde idealisten. Het oordeel van de wereld is altijd averechts en onrechtvaardig geweest en dat is heden ten dage nog zo, nu kunstsatellieten, telstars, atoombommen, cybernetica, automatisme en softenon-pastilles en nog honderden andere technologische wonderen zoveel aandacht opeisen. In het licht van de Eeuwige Werkelijkheid zijn het evenwel allemaal ééndagsvliegen.

Dat is hetgeen Theosofie en de Theosofische Vereniging hopen ons duidelijk te maken. Daarvoor werd, meer dan 85 jaar geleden, de vereniging opgericht; daarnaar streven zij die oprecht de theosofische gedachte trachten te verwezenlijken. De waarachtige bedoeling van de oeroude systemen van Yoga is de éénwording of versmelting van het individuele bewustzijn met het Al-bewustzijn door het wegtrekken van de sluiers van onwetendheid en afgescheidenheid. Dat is de reden, waarom theosofen in alle landen en van alle tijden de Universele Broederschap van al het geschapene erkennen.

En, omdat zij dat beseffen, hebben zij allen één doel.

Want „broeders”, d.w.z. van één „broedsel”, zijn wij van nature, vanzelf; daar behoeven wij niet naar te streven of ons druk over te maken. Maar véél dieper dan „broederschap” (wat men ons kan aanzien, omdat wij allen de menselijke vorm, dat wonderbaarlijk prachtige lichaam als woonplaats van onze ziel hebben), veel werkelijker dan die uiterlijke vorm, die voor iedereen waarneembaar is, is een geestelijk iets, een instelling van het bewustzijn dat in die vorm woont en haar benut. Die geestelijke instelling is Vriendschap, want de wortel van Vriendschap is Liefde. Al die onwaarneembare werkelijkheden zijn altijd uitstralingen van die ene goddelijke Kracht, die wij LIEFDE noemen. De wetenschap kan die niet meten of wegen, niet registreren, conserveren, of exploiteren. Zij probeert het wel maar wat zij vangt is geen liefde meer, maar begeerte, verlangen, hunkeren, hartstocht, alles wat de mens aan de aardse verschijnselen boeit en hem terughoudt.

Tòch is Liefde universeel en alom-aanwezig. Ze is het

inwezen van alle vormen van natuurkrachten. Wij werken er mede maar kunnen niet ontdekken wát het is dat deze natuurkrachten doet zijn wat ze zijn. Wetenschap kent de liefde niet, zij kent hunkering en begeerte. En tòch beseft iedereen dat het ónwaarneembare inwezen van álle dingen, de enige waarachtige werkelijkheid is. Theosofie wil ons doen inzien dat niet waarnemen of observeren, maar beleven of innerlijk realiseren datgene is wat ons te doen staat.

Dat leerden alle Groten. Daarom kan de aard-gerichte mens, kan de Groot-Inquisiteur van Dostojevsky Christus niet begrijpen. Hij gelooft in de echtheid van deze werelden van schijn, denkt dat dit de waarheid is en gaat aan de voor zijn zintuigen onwaarneembare Realiteit voorbij. Maar de Werkelijkheid is overal, zelfs in de meest begoochelende verschijnselen. Hoe onecht een regenboog ook is, haar kleurschoonheid is Realiteit en draagt het onmiskenbaar stempel van goddelijk Leven. Er is geen onwerkelijkheid waar de Werkelijkheid niet inwoont. Pas wanneer de mens dát gaat inzien zal zijn leven zin en betekenis krijgen en zal al het vergankelijke plaats maken voor het Onvergankelijke, alle schijn voor Werkelijkheid en zal hij, haast zonder het zèlf te bemerken, tot Bevrijding en Waarheid komen. De weg daarheen te wijzen is de bestaansgrond voor de Theosofische Vereniging.

(Nationale Conventie-voordracht 1962).

THEOSOFISCHE
BIBLIOTHEEK
Tolstraat 154 Amsterdam

30 JUNI 2012

DE - THEOSOFISCHE VERENIGING

De Theosofische Vereniging is een over de gehele wereld verspreide internationale organisatie, die op 17 november 1875 te New York werd gesticht en later in India — waar het Hoofdkwartier is te Adyar, Madras — rechtspersoonlijkheid kreeg.

Het is een onsectarische vereniging, bestaande uit zoekers naar Waarheid, die trachten de Broederschap te bevorderen en de mensheid te dienen. De doeleinden zijn:

1. De vorming van een kern van de Algemene Broederschap der mensheid, zonder onderscheid van ras, geloof, geslacht, kaste of huidskleur.
2. De aanmoediging van de vergelijkende studie der Godsdiensten, Wijsbegeerten en Wetenschappen.
3. Het onderzoek van onverklaarde natuurwetten en van de latente krachten in de mens.

*De onwerkelijkheid
van het waarneembare
en
de onwaarneembaarheid
van het werkelijke*

(Nationale Conventie-voordracht 1962)

door

Ir A. J. H. VAN LEEUWEN

NEDERLANDSE AFDELING
THEOSOFISCHE VERENIGING
AMSTELDIJK 76 - AMSTERDAM - TEL. 798628

1962
THEOSOFISCHE VERENIGING NED. AFD.
AMSTERDAM